

Tilburg University

Inleiding

Jacobs, J.Y.H.A.

Published in:

Gaandeweg aaneengesmeed. Geschiedenis van het bisdom Breda

Publication date:

2003

[Link to publication in Tilburg University Research Portal](#)

Citation for published version (APA):

Jacobs, J. Y. H. A. (2003). Inleiding. In J. Y. H. A. Jacobs, L. P. J. S. Aerden, W. J. P. M. Brand, M. A. M. E. Gielis, & J. C. M. de Jong (Eds.), *Gaandeweg aaneengesmeed. Geschiedenis van het bisdom Breda* (pp. 10-11). Valkhof Pers.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

'De man met de hoed' in gesprek met bisschop Muskens tijdens de 'opstapdag' op 31 maart 2001 in de St. Gertrudiskerk in Bergen op Zoom.

VII. Epiloog

Op weg naar de viering van 150 jaar bisdom Breda, 1994-2003

1. Een nieuwe bisschop en een nieuw geluid

Op 23 juli 1994 werd bekend dat dr. M. (Tiny) P.M. Muskens (*1935) tot opvolger van bisschop Ernst was benoemd. Met die benoeming kwam een einde aan een periode van onzekerheid, die meer dan twee jaar had geduurd, maar waarin bisschop Ernst heel vanzelfsprekend voortgegaan was op de weg die hij vóór 8 april 1992 had bewandeld. Daarbij baseerde hij zich op zijn 'pastoraal testament': *De pastorale arbeid in de negentiger jaren*, dat hij bij gelegenheid van de viering van zijn vijftigjarig priesterjubileum in juni 1991 had gepubliceerd. In het verlengde daarvan had hij nog op 14 februari 1994 een nota vastgesteld die getiteld was *Regio en Regionaal Leiderschap*. Hierin werden twee uitgangspunten voor toekomstig bestuursbeleid met elkaar verbonden. Dat was allereerst het behoud van de parochie als geloofsgemeenschap met een volledige pastorale bediening. Om dat mogelijk te maken was vereist (en dat was het tweede uitgangspunt), dat pastores en parochies ertoe overgingen hun regionale samenwerking waarmee in 1970 een begin was gemaakt, op alle mogelijke terreinen verder te versterken. Met het oog daarop werd hun met enige nadruk gewezen op het organisatorisch model van de interparochiële vereniging (IPV). De ervaring had uitgewezen, dat dit model bij uitstek geschikt was om te komen tot een samenhangend regionaal beleid. In het kader daarvan moest ook een vorm van regionaal leiderschap worden ontwikkeld, dat gedragen zou kunnen worden door twee of drie personen. Het is enigszins opmerkelijk, dat Muskens nog op de dag waarop zijn benoeming bekend werd, in een fax aan bisschop Ernst liet weten volledig achter alles te staan wat die op 14 februari had vastgesteld.

De pasbenoemde bisschop wist wel en niet waarover hij het had toen hij zijn instemming betuigde met de beleidslijn van de man die hij op het punt stond op te volgen. De situatie in het Bredase

kende hij niet uit eigen ervaring. Hij was afkomstig uit het bisdom Den Bosch en had zijn priesteropleiding genoten aan de beide seminaries van dat diocees: op 'Beekvliet' in Sint-Michielsgestel en in Haaren. Na een voortgezette studie missiologie vanaf 1967 in Nijmegen werkte hij vanaf 1970 buiten Nederland: eerst in Indonesië onder meer als hoofd van de afdeling Documentatie en Informatie binnen het Secretariaat-Generaal van de Indonesische Bisschoppenconferentie en vanaf 1978 als rector van het Nederlands College in Rome. Deze laatste functie combineerde hij met die van zaakgelastigde van de Nederlandse bisschoppen bij de Heilige Stoel. Via hen, maar ook door de Nederlandse generale oversten van orden en congregaties die hun generalaat in Rome hadden, was hij, zij het op afstand, echter heel goed op de hoogte van de meer algemene gang van zaken in de Nederlandse kerkprovincie. In een brief aan de pastores van zijn bisdom van 29 juli 1994 typeerde hij zichzelf als "geen man voor controversiële situaties". Hij voegde hieraan toe veel vertrouwen in de toekomst te hebben. "Dat vertrouwen wordt gedragen door het feit, dat het bisdom Breda zonder grote interne polarisatie door de stormachtige ontwikkelingen in kerk en samenleving van de laatste jaren is heengekomen."

Op 26 november 1994 werd Muskens door zijn voorganger tot bisschop gewijd. Dat gebeurde in de St. Gertrudiskerk in Bergen op Zoom, een kerkgebouw dat geografisch in het hart van het bisdom is gelegen. Vervolgens nam de nieuwe bisschop bezit van zijn bisschoppelijke zetel, die voor deze gelegenheid uit de bisschopskerk in Breda naar Bergen op Zoom was overgebracht.

Bisschop Muskens nam een diocees over waarbinnen de polarisatie die in andere Nederlandse bisdommen zoveel kwaad had aangericht, inderdaad nauwelijks huisgehouden had. Dat was vooral te danken geweest aan de wijze waarop zijn voorgangers Baeten,

De Vet en Ernst ieder op hun eigen manier het bisdom hadden geleid. Met name het pastoraal beleid van bisschop Ernst was steeds gericht geweest op behoud van vrede en eenheid in de kerk en op het geven van ruimte aan de eigen verantwoordelijkheid van pastores en leken gelovigen. Dat nam niet weg, dat ook Breda zich juist zoals de andere Nederlandse bisdommen in een situatie van krimp bevond. Het ledenbestand nam af, alhoewel in Breda, Den Bosch en Roermond minder dan in de vier noordelijke bisdommen. Zorgelijk was ook, dat in 1995 de kerkelijkheid, gemeten aan het zondagse kerkbezoek, in het bisdom Breda slechts op 12,1% lag; landelijk was dat op dat moment nog 13%. Tegelijkertijd werd het steeds moeilijker voldoende pastores te vinden om het groeiend aantal vacatures in parochies en dekenaten te bemensen. Mede daarom was tussen 1970, het jaar waarin het aantal dekenaten van dertien werd teruggebracht tot zes, en 1995 het aantal parochies door samenvoeging geleidelijk aan verminderd van 172 tot 157. Minstens even ernstig was het, dat de kerk in de jaren zeventig en tachtig uit het hart van de Nederlandse samenleving was verdwenen.

Bisschop Muskens vond dit laatste onacceptabel en daarvan heeft hij ook op ondubbelzinnige wijze blij gegeven. Hij ontpopte zich als een bisschop die nuchterheid paart aan een zekere bevlogenheid. Die bevlogenheid trad met name aan de dag wanneer hij geconfronteerd werd met misstanden op sociaal terrein. Als voorzitter van de Bisschoppelijke Commissie voor contact inzake Kerk en samenleving heeft hij zich in elk geval de eerste vier jaar van zijn episcopaat – vanaf mei 1999 tot begin 2000 was hij door ziekte enige maanden uitgeschakeld – opgeworpen als spreekbuis voor al diegenen die zich aan ‘de arme kant van Nederland’ bevonden: dak- en thuislozen, mensen zonder baan, Bijstandsvrouwen, migranten en gehandicapten. Met zijn soms gedurfde uitspraken wilde hij de samenleving wakker schudden en de kern van de christelijke boodschap ook op de politieke agenda zetten. Minstens even belangrijk leek hij het te vinden een band te leggen tussen kerk en geloof enerzijds en de moderne cultuur anderzijds. Die cultuur zag hij het duidelijkst belichaamd in het mensbeeld van jonge mensen. Om in dit mensbeeld opnieuw een plaats in te ruimen voor kerk en geloof heeft hij sinds 1994 een aantal opmerkelijke activiteiten ontplooid. Illustratief was zijn optreden in de televisie-serie ‘Zo ken ik iemand’, die in het voorjaar van 1998 werd uitgezonden. De Bredase bisschop was daarin de tegenspeler van ‘de man met de hoed’, een cynische en enigszins vertwijfelde privé-detective die

door Muskens op het spoor gezet werd van de waarden van het katholieke geloof.

2. Bestuurlijke vernieuwingen

In bestuurlijk opzicht heeft Muskens de voorbije jaren een aantal grondige veranderingen in het bisdom aangebracht zowel op regionaal als dekenaal en diocesaan niveau. Zo werden in april 1995 vernieuwde model-statuten ingevoerd voor de oprichting van interparochiële verenigingen (IPV's). Om de oprichting van dit soort samenwerkingsverbanden van onderaf te stimuleren ging het bisdombestuur er in de loop van 1997 toe over ‘regio-bezoeken’ in te voeren. Dat betekende, dat de bisschop of vicaris-generaal eenmaal per jaar een bepaalde regio, dat wilde zeggen: een bepaald cluster van parochies bezocht om in één van de betrokken parochiekerken het Vormsel toe te dienen en zich tegelijkertijd te laten informeren over het wel en wee in de betreffende regio. Vanaf 1997 is er inderdaad een aantal nieuwe IPV's opgericht, onder andere in Zeeuws-Vlaanderen en in de regio's Bergen op Zoom Zuid-Oost, Oosterhout, Etten-Leur en Made. Maar ook in plaatsen waar de regiovorming in de voorbije jaren nog niet tot de oprichting van een IPV had geleid, is na 1997 de regionale samenwerking in gang gezet of versterkt.

Toen in datzelfde jaar 1997 bleek, dat er in het dekenaat Bergen op Zoom geen nieuwe deken gevonden kon worden, werd binnen het bisdombestuur de vraag opgeworpen, of het niet tijd werd voor een nieuwe dekenale indeling. Men behoefde hiervoor niet op een nulpunt te beginnen. In het KASKI-rapport *De pastorale organisatie in het bisdom Breda* uit 1969 waren twee voorstellen van dekenale indeling gedaan. Bij een indeling op basis van overzichtelijkheid, bereikbaarheid, nabijheid en regionale eigenheid kon het best voor zes dekenaten worden gekozen. Legde men echter de nadruk op een logische geografische afbakening, dan lag een keuze voor drie dekenaten het meest voor de hand. In 1970 was gekozen voor zes dekenaten. Gezien het afnemend aantal priesters werd nu besloten het aantal dekenaten verder terug te brengen tot drie. Met ingang van 1 januari 2000 werd dit besluit geëffectueerd. Het dekenaat Zeeland (37 parochies) bleef zoals het was. De dekenaten Bergen op Zoom en Roosendaal werden samen met de regio's Noordwesthoek en Zevenbergen, die tot dan toe bij het dekenaat Noordrand hadden behoord, samengevoegd tot het dekenaat Het Markiezaat (59 parochies). Tenslotte werd er een

dekenaat De Baronie (43 parochies) gevormd, waarvoor de dekenaten Breda en Oosterhout werden samengevoegd met toevoeging van de regio's Made en Dongemond, die tot dan toe bij het dekenaat Noordrand hadden behoord. Met de aanduidingen 'Markiezaat' en 'Baronie' werd teruggegrepen op zestiende-eeuwse aanduidingen voor de heerlijkheden van Bergen op Zoom en Breda. Nieuw was de twee-hoofdige dekenale leiding: elke deken kreeg een dekenaal coördinator naast zich. In het op 29 december 1999 vastgestelde 'Reglement voor het bestuur van een dekenaat' werd bepaald, dat de deken altijd een priester moest zijn, terwijl voor het coördinator-schap een beroep gedaan kon worden op een diaken of een pastoraal werk(st)er.

Tenslotte vond er ook op het hoogste niveau van het bisdombestuur in de jaren 1998-2002 een reorganisatie plaats. Een belangrijk element hierin was de gedeeltelijke vervanging in 1999 van de gecombineerde kapittel/dekensvergadering door een Bisdomraad, waarvan voortaan niet alleen de dekens, maar ook de dekenaal coördinatoren deel uitmaakten. Daardoor werd de relatie tussen centrum en basis, die ook al behartigd werd door DPR en Priesterraad, verder versterkt. De andere leden van de Bisdomraad werden de bisschop, de vicarissen en de twee diocesane directeuren, resp. voor algemene zaken en de diocesane diensten. In deze Bisdomraad kwam niet alleen de ontwikkeling van het diocesaan beleid aan de orde, maar ook de uitvoering ervan. Daarnaast fungeerde de Raad als het belangrijkste adviescollege voor de bisdomleiding. Het kapittel bleef overigens zijn instemmingsfunctie bij alle grote financieel-economische transacties behouden. Met ingang van 1 januari 2002 gingen tenslotte de vernieuwde Diocesane Diensten van het Bisdom Breda van start. Hierin werden zes kerntaken van de bisdomorganisatie: de Pastorale dienstverlening, Pers, communicatie en informatie, Opleiding en welzijn, Financiën en Bouwzaken, Juridische Zaken en het Secretariaat ondergebracht. In de nieuwe organisatie ging het bisdom zelf als werkgever voor de medewerkers van de diverse diensten fungeren. Met deze bundeling van krachten wilde de bisdomleiding niet alleen een kostenbesparing doorvoeren, maar ook de diocesane dienstverlening verbeteren.

Van meer dan symbolische betekenis was de beslissing van bisschop Muskens eind 2000 om de Antoniuskerk in de Bredase binnenstad weer tot bischopskerk te maken. Hij motiveerde deze beslissing met het argument "dat de kerk daar moet zijn waar het hart van het hedendaagse levensgevoel klopt". En

dat was op de overgang naar het derde millennium in het drukke maar vluchtige centrum van de multiculturele stad. Tijdens de Kerstnachtviering van 2000 ging hij voor het laatst voor in de Michaëlkerk. En op 7 januari 2001 werd de Antoniuskerk opnieuw in gebruik genomen als kathedraal.

Er was echter meer nodig dan enkel een kerkelijke presentie. De kerk moest ook toegerust worden om beter in te spelen op de noden van de verstedelijkte samenleving. Met het oog daarop lanceerde Muskens een aantal initiatieven om in de volle breedte van zijn bisdom een proces van revitalisering op gang te brengen. Dit heeft hij opgehangen aan de viering van het 150-jarig bestaan van het bisdom in 2003. In dat kader kondigde hij op 1 december 2000 een zogeheten diocesane synode aan. Die zou moeten handelen over het geloof en de toekomst van de kerk in het bisdom Breda en wel "vanuit ons gemeenschappelijk geloof van ons doopsel". Het was de bedoeling om zoveel mogelijk gelovigen te laten deelnemen aan dit beraad, dat in 2003 zou moeten uitmonden in een grote centrale bijeenkomst waar de conclusies zouden worden vastgesteld. Omdat binnen het Vaticaan en meer in het bijzonder bij de Congregatie voor de Bisschoppen de angst bestond, dat een synode "overspannen verwachtingen" zou wekken en de broze eenheid binnen de Nederlandse bisschoppen-conferentie onder druk zou zetten, moest Muskens dit plan opgeven. Wat eerst een synode was, werd nu een bezinningsproces zonder kerkrechtelijke status. Dit werd op 31 maart 2001 met een zogeheten 'opstapdag' in de St. Gertrudiskerk in Bergen op Zoom geopend. Dit proces, dat onder meer bedoeld was om "de koers-strategische intentie" van het bisdombestuur een ziel te geven, werd aangestuurd en gevoed door een aantal zeer uiteenlopende projecten. Daartoe behoorden een onderzoek naar de theologische betekenis van leken die zich als vrijwilliger in de kerk inzetten (in het bisdom Breda in 2000 ongeveer 23.000 vrouwen en mannen); de ontwikkeling van een samenhangende visie op de plaats van de kerk in de samenleving onder het motto 'Denk wereldwijd, handel plaatselijk'; de samenstelling van een gebedenboek door en voor Bredase gelovigen; een diocesane bedevaart naar het graf van de apostelen Petrus en Paulus in Rome; en de samenstelling van een geschiedenis van het bisdom.

Deze regels vormen de laatste alinea van die bisdomgeschiedenis. Het verhaal van het bisdom Breda is hiermee niet volledig beschreven. Het is ook niet af. Integendeel, maar een historische reconstructie kan nu eenmaal nooit de grenzen van het hier en nu over-

Portret van Martinus Petrus Maria Muskens,
negende bisschop van Breda (1994-heden).

Tijdens de jubileumbedevaart van het bisdom Breda naar Rome van 19 tot en met 27 oktober 2002 ging bisschop Muskens voor in een plechtige eucharistieviering in de St. Pieter.

schrijden. Verwacht mag echter worden, dat de rode draad van 'gezamenlijk gedragen verantwoordelijkheid' de komende jaren doorgetrokken wordt, misschien zelfs nog duidelijker dan in de voorbije veertig jaar is gebeurd. Deze verwachting is gebaseerd op de

overtuiging dat de kerk wereldwijd, maar vooral diocesaan en plaatselijk een – religieuze – vrijwilligersorganisatie is, aangestuurd door ambtsdragers en en andere beroepskrachten. Samen vormen zij Gods volk onderweg.